

Sociologický časopis - Czech Sociological Review, Vol. 38, č. 4.

Rosengren, K. E. 2008. *Kommunikáció*. Budapest: Typotex.

Sándor Anna 2007. A dialektológia és az anyanyelvi oktatás kapcsolatának szükségességéről voltáról. In: Guttman-Molnár (szerk.) *V. Dialektológiai Szimpozion*. Szombathely. 233–238.

Átányvzdeláváci program, Madarský jazyk a literatúra – príloha ISCED 2 (2010)

Átányvzdeláváci program, Madarský jazyk a literatúra – príloha ISCED 3A (2011)

Štefánik, Jozef-Palcútová Michaela-Lanstyák István 2004. Terminologický slovník. In: *Antológia bilingvizmu*. Ed. J. Štefánik. AEP, Bratislava. 283–294.

Internetes elérhetősége:

<http://www.fphil.uniba.sk/index.php?id=2998>, <http://www.juls.savba.sk/ediela/ks/2005/1/ks2005-1.html>.

Szabó Mihály Gizella 2013a. A közoktatással összefüggő néhány fogalom magyar megnevezéséről. *Katedra* 1: 14–15. [Dunaszerdahely]

Szabó Mihály Gizella 2013b. A közoktatással összefüggő néhány fogalom magyar megnevezéséről (2). *Katedra* 2: 12–13. [Dunaszerdahely]

Szabó Mihály Gizella 2013c. A közoktatással összefüggő néhány fogalom magyar megne-

vezéséről (3). *Katedra* 3: 20. [Dunaszerdahely]

Tolcsvai Nagy Gábor 2010. A kognitív szemantika a kutatásban és a közoktatásban. In: Kozmács István–Vančóné Kremmer Ildikó (szerk.), *Közös jövőnk a nyelv II. Nyelvtudomány és pedagógia*. Nyitra: Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara.

Tolcsvai Nagy Gábor 2013. *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*. Budapest: Osiris Kiadó.

INTERNETES FORRÁSOK (2014. MÁJUS 31.)

<http://ht.nytud.hu/index.php>

http://www.uips.sk/sub/uips.sk/images/PKVs/z245_2008.pdf

http://www.statpedu.sk/files/documents/svp/2stzs/isced2/vzdelavacie_oblasti/madarsky_jazyk_literatura_isced2.pdf

http://www.statpedu.sk/files/documents/cp-2013-2014/cp_madarsky_jazyk_a_literatura_2013_2014.pdf

JEGYZETEK

¹ Általános tapasztalat, hogy a magyar tanítási nyelvű középiskolákban a gyakorlatban több irodalom órát tartanak, mint nyelvtan órát (vö.: Sándor2007).

² A szlovák nyelv és irodalom négy évre elosztható tanórakerete is 8 óra.

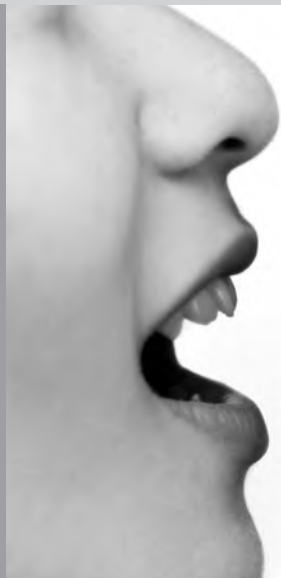
³ A szlovák tanítási nyelvű iskolákban a szlovák nyelv és irodalom tantárgy tanórakerete a képzés időtartamára 12 óra.

⁴ Szlovákul: 'rečové spoločenstvo'. A dvojjazyčné rečové spoločenstvo kifejezés használatára Lanstyák Istvánnál is találunk példát: *Maďarčina na Slovensku – štúdia z variačnej lingvistiky*. *Sociologický časopis - Czech Sociological Review*, Vol. 38 (2002), č. 4. című tanulmányában (411. old.)

⁵ Sajnálatos, hogy egy újabb dokumentum, az érettségizők számára kidolgozott tudás és készség célkövetelmény magyar nyelvből és irodalomból (Cielové požiadavky na vedomosti a zručnosti maturantov z maďarského jazyka a literatúry)

http://www.statpedu.sk/files/documents/cp-2013-2014/cp_madarsky_jazyk_a_literatura_2013_2014.pdf (letöltve 2014. május 20)) szintén ezt a kifejezést használja (szerzők: Mgr. Kulcsár Mónika, PaedDr. Csicsay Károly, Simon Szabolcs, PhD.). Ezen dokumentum kidolgozása során sem került sor az egyes kifejezések ellenőrzésére, használatuk átgondolására.

⁶ Hacsak a dokumentum kidolgozói nem a Termini Kutatóhálózat ht-online szótárára gondoltak (l. <http://ht.nytud.hu/index.php>), de bővebb információk nélkül csak találgatni tudunk.

Presinszky Károly
Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem,
KETK Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet,
adjunktus; Nyárasdon él,
kpresinszky@ukf.sk

Leendő magyartanárok és a nyelvi tévhitek

A nyelvvel és a nyelv használatával kapcsolatban számos közkeletű, ám nyelvtudományi szempontból téves vélekedés él a köztudatban. Ezek az úgynevezett nyelvi tévhitek vagy mítoszok közösségi kultúránk részei, és befolyásolják a hétköznapi beszélők nyelvi viselkedését. Talán az egyik legismertebb ilyen nyelvi tévhit az, hogy a nyelvjárás értéktelen, aki pedig nyelvjárásban (tájszóval) beszél, az műveletlen. Emiatt sokan szégyellik nyelvjá-

rásukat, és igyekeznek „műveltebbnek” tünni azzal, hogy kerülik a tájszavakat. A nyelvtudomány azonban nem tesz értékkülönbséget nyelvek, nyelvváltozatok, nyelvjárások között. A szlovákiai magyarok kétnyelvűségével kapcsolatban pedig sokan azt hiszik, hogy sem a magyar, sem a szlovák nyelvet nem beszéljük rendesen. Az ilyen és ehhez hasonló nyelvi tévhitek ereje abból fakad, hogy az emberek nem kérdőjelezik meg a bennük megfogalmazott állí-

tást, hanem elfogadják, igaznak hiszik és terjesztik.

A nyelvi tévhitek terjedésében, terjesztésében sajátos szerepe van az iskolának, illetőleg a magyartanároknak, valamint azoknak az egyetemi hallgatóknak, akik magyartanári pályára készülnek, hiszen a felnövekvő generáció nyelvszemléletét leginkább ők alakítják majd. Ha a magyartanár nyelvi tévhiteket ad át tanítványainak, akkor tudományos szempontból pontatlan információkat terjeszt, és rossz irányba befolyásolhatja a felnövekvő nemzedék nyelvszemléletét. Fontos, hogy a magyartanárok tisztában legyenek a nyelvi tévhitek jelentőségével, tudományosan cáfolni tudják, és ne terjesszék azokat.

Az egyetemi oktatás során (is) folyamatosan szóba kerülnek a nyelvhez, nyelvhasználathoz és a nyelvet használó emberhez kapcsolódó (főként negatív) vélemények, melyek a hallgatók körében heves és termékeny viták alapját képezik. A Nyelvművelés c. kurzus keretében 2009-től minden évben kérdőív vizsgálatot igyekszem választ kapni arra, hogy milyen típusú nyelvi tévhiteket támogatnak leginkább a nyitrai magyar szakos tanárjelöltek. Miért támogatják, illetve hogyan cáfolják a tudománytalan megállapításokat. A vizsgálat során igyekszem kizárni az egyetemi oktatás tudományos szemléletének hatását, ezért főként az elsőéves hallgatók véleményét tartom a legfontosabb-

nak. Az elmúlt 5 tanév során közel 200 hallgató véleményét ismertem így meg.

A szlovákiai magyar nyelvészek közül többek között Lanstyák István, Sándor Anna, Vančo Ildikó, Kožík Diana és Menyhárt József végzett olyan kutatásokat, melyekben az adatközlők nyelvről és a nyelvhasználatról való vélekedéseit, valamint a nyelvi tévhiteket vizsgálták. A megkérdezettek (akik között pedagógusok is voltak) nyelvváltozatokhoz való viszonyulása racionális volt. Fontos, megőrzendő értékek tartották a nyelvjárásokat. Ugyanakkor a többségük egyetértett azzal, hogy az iskolában a köznyelv használata az elvárt, a nyelvjárási és kétnyelvűségi jelenségek használata pedig javítandó. E szakirodalmi megállapítások alapján az elsőéves nyitriai egyetemi hallgatóim körében érzelmi alapú pozitív véleményeket vártam az anyanyelvről, a magyar nyelvről; a szlovák nyelvről semleges, racionális érveket; a kétnyelvűségről és a kódváltásról pedig, mivel döntő többségük magyardomináns kétnyelvű, a szakirodalom alapján negatív, érzelmi alapú vélekedésekre számítottam.

Kétféle kérdőív segítségével teszteltem ezeket a feltételezéseket. Az egyik direkt, eldöntendő kérdések formájában vizsgálta a tévhitekhez való viszonyulást, pl. *Egyetért-e Ön azzal, hogy a kétnyelvűek egyik nyelvüket sem beszélik rendszeresen?* A kérdésre 3 lehetőséget adtam: igen, nem, részben, és indoklást is kértem. 2014 őszén viszont az új elsőéves hallgatók körében kissé megváltoztattam a kérdések típusát, és nyitott, bővebb választ igénylő, kiegészítendő kérdéseket alkalmaztam, pl. *Mi a véleménye arról, aki keveri a magyar nyelvet a szlovákkal?* Kíváncsi voltam, hogy lesz-e eltérés a kétféle módszer között, illetőleg milyen mértékben kerülnek felszínre a nyelvi tévhitek a válaszok szabad megfogalmazása során. A vizsgálat főként a kétnyelvűséghez kapcsolódó véleményekre koncentrált.

Az anyanyelv meghatározásában a pozitív viszonyulások és az érzelmi összetevők domináltak. A legtöbb elsőéves számára az anyanyelv egyet jelent a következő fogalmakkal: kötődés, származás, szülők, otthon, haza, nemzet, történelem. Néhány válaszból idézek: *Az anyanyelv köt a hazához és a származásodhoz. Egy egész nemzet múltjával köt össze. Ezen a nyelven hangzanak el a legszebb szavak, mondatok, melyek egy másik nyelven idegen érzéseket váltanak ki belőlem.* Néhányan racionális érveként a magyar nyelv jel-

legére utaltak, ám válaszaikban felbukkantak nyelvi mítoszok: *Jó dolog, hogy a világ egyik legnehezebbnek tartott nyelvét beszélem, mivel a többi nyelvvél csak a gondom van, és ha szlovák volnék, és a magyart szeretném megtanulni, esélyem se volna.* Csupán 3 hallgató véleményét tekinthettem semlegesnek vagy enyhén negatívnak, miközben igyekeztek a kétnyelvű beszédhelyzetekre, az anyanyelv gyengébb hatókörére utalni: *Mivel otthon az anyanyelvemen beszélek, ezért szabadabban tudok kommunikálni, nem kell feszélyezve éreznem magam, hogy valamit elrontok. Viszont más környezetbe bekerülve, egy szlovák közegben már kissé bátortalanabban szólalnak meg azok az emberek, akiknél javarészt az anyanyelvük dominál.* A korábbi évek vizsgálatai során is a hallgatók több mint fele egyetértett azzal a megállapítással, hogy minden embert különösen bensőséges viszony fűz az anyanyelvéhez. A legnagyobb arányban azt a megállapítást támogatták, hogy minden ember az anyanyelvén tud a legjobban gondolkodni, fogalmazni, ismereteket szerezni.

A szlovák nyelvről arányosan osztottak meg a pozitív és negatív vélemények. Azonban az érzelmileg néha erősebben telített véleményekben is megfogalmazódott a sok szlovákiai magyar szerint racionális, ám mindenképpen tévhitnek tekinthető vélekedés, hogy a szlovák nyelv az érvényesülést jelenti: *Igazán megvallva nem nagyon szeretem a szlovák nyelvet, de illőnek tartom, hogy megtanuljam, ha már itt élek. Gyűlölöm, de ha érvényesülni szeretnék itthon, akkor meg kell tanulnom, ezért is jöttem szlovák közegbe.* Ritkán, de akadt azért olyan vélemény is, melyben racionális érvek jelentek meg: *A szlovák nyelv meghatározó szerepet játszik életünkben, hiszen Szlovákiában élünk, azonban semmiképp sem elhanyagolható az a tény, hogy a nemzetiségünk magyar, tehát a szlovák nyelv mindig is másodlagos lesz számunkra.*

A kétnyelvűség meghatározásában a nyelvtudás mértéke jelenik meg a legtöbb válaszadónál: *Az a kétnyelvű, aki mind a két nyelvet rendszeren elsajátította. Akkor kétnyelvű valaki, ha jól tudja mindkét nyelvet. Mi nem vagyunk kétnyelvűek, mert szlovákul nem igazán tudunk.* A hallgatók negyede szó szerint megfogalmazta a legismertebb vélekedést a kétnyelvűségről, nevezetesen: *Kétnyelvű az, aki két nyelvet tud anyanyelvi szinten használni.* A korábbi vizsgálatok során a kétnyelvűségi

tévhitnek közül akkori adatközlőim körében nagy támogatottságot élvezett a két nyelv anyanyelvi szintű ismeretének mítosza. Közel 60%-uk értett ezzel akkor egyet, azzal indokolván, hogy magas szinten kell két nyelvet tudni ahhoz, hogy kétnyelvűnek tekinthessük. A kétféle kérdéstípus válaszai alapján különbséget fedezhetünk fel. Az eldöntendő kérdésre többen adnak igenlő választ, a kifejtő kérdéseknél pedig 50%-kal ritkábban jelenik meg az anyanyelvi szint feltétele a kétnyelvűség meghatározásában. Akik nem vagy csak részben értettek ezzel egyet, azok szerint a kétnyelvűséghez nem kell mindkét nyelven anyanyelvi szint, elég a használat gyakorisága. Hasonló vélekedésekkel, szintén nagy számban az újabb vizsgálat során is találkozhatunk: *Kétnyelvű ember az, aki gyerekkorától két nyelvet tanul és használ. Az a kétnyelvű, aki a hétköznapok során két nyelvet használ.* Elvértve megjelentek olyan vélekedések is, melyek már a következő kérdéshez kapcsolódnak: *Olyan embert tartok kétnyelvűnek, akinek nem okoz problémát egyik nyelven sem megszólalni, és legfőképp az, hogy, nem keveri a két nyelvet.*

A nyelvek közötti váltás és a váltogatás (kódváltás/kódváltogatás) feltűnő jelenség, ezért kértem a hallgatókat, hogy fejték ki róla a véleményüket. A kódváltással szemben gyakori volt a negatív vélemények megfogalmazása, főként érzelmi összetevők alapján: *Valaki beszéljen vagy magyarul, vagy szlovákul. A kettőt keverni nem igazán szép dolog, mivel más-más kultúrák nyelvét keverjük. Még hallani is nagyon rossz, mikor belekeverünk pár szlovák szót a mondatainkba. A legtöbb esetben ilyenkor az emberek nem tanulják meg az egyik nyelvet sem rendszeresen. Zavar, ha ilyeneket hallok, és a saját szóhasználatomban minél inkább kerülöm. Azt gondolom, hogy ez nem tesz jót a nyelvnek, mivel vannak a szlovák szavaknak magyar megfelelői, így azokat kéne használni.*

A régebben megkérdezett egyetemisták nem vagy csak részben támogatták ezeket a mítoszokat. Indoklásaikban főként az önkényességet kifogásolták, mondván, hogy a szlovákiai magyarok nem szándékosan veszik át a szlovákból a szavakat. Kifogásolták továbbá a kontaktusváltozatok *zagyva* jelzővel való illetését, főként azzal az indoklással, hogy két nyelv keveréke, ha olyan környezetben hangzik el, ahol értik mindkét nyelvet, nem lehet zagyva. Akik csak részben értenek egyet, azok

számára inkább elfogadható a *zagyva*, mint az önkényes jelző. Legkevésbé támogatták korábbi adatközlőim azt a mítoszt, mely szerint két nyelv keverése a megbecsülés hiányát jelzi a nyelvekkel szemben. Indoklásaikban azonban a legtöbben egy újabb mítoszt teremtettek, illetőleg támogattak azzal, hogy a következőket vallották: *Két nyelv keverése inkább azt fejezi ki, hogy a beszélő mindkét nyelvet nagyra becsüli.* Voltak objektív indokok is, melyek szerint a nyelvek keverése és megbecsülése nem függ össze egymással, hanem inkább szokás, megszokás kérdése.

Két nyelv keverésének okaként a nyelvek ismeretének hiányát az adatközlők 26%-a tekintette. A többség

tehát ezt a mítoszt nem támogatta. Az eldöntendő kérdésre kevesebben adtak egyetértő választ, míg a kifejtő kérdéseknél gyakrabban megjelentek az említett kétnyelvűségi mítoszok. Ennek ellenére ritkábban, de pozitív véleményekkel is találkoztam az újabb vizsgálat során, melyek a nyelvtanulás egyik lehetőségét látják a kódváltásban: *A nyelvtanulás egyik módja, természetes jelenség, helyzettől függ, haszon: két kultúrát is megismer valaki. Per pillanat én is keverem, de csak itt Nyitrán, hogy tanuljam, ragadjon rám valami tudás.*

Összegzésként és értékelésként elmondható, hogy a vizsgált elsőéves nyitrai magyar szakos hallgatók érzelmi alapú pozitív véleményeket adtak

az anyanyelvről, a magyar nyelvről. A szlovák nyelvről inkább semleges, de nem a várt racionális érveket sorolták fel. A kétnyelvűségről és a kódváltásról pedig negatív, érzelmi alapú gondolatokat fogalmaztak meg. Érdekes különbségekre mutattak rá az eltérő vizsgálati módszerek. A kétnyelvűség meghatározásában az eldöntendő kérdéseknél, a kódváltásról szóló véleményalkotásnál pedig a kiegészítendő kérdések válaszaiban jelentek meg inkább a nyelvi tévhitek. Úgy gondolom, van mit tenni a magyar szakra készülő egyetemi hallgatók körében (is), hogy az általuk leginkább támogatott nyelvi tévhitekről való gondolkodás megváltozzon.

Hozzászólás, avagy miért magyar iskolába?

Stirber Lajos
Nyugalmazott
zenepedagógus,
a komáromi Gaudium
vegyes kar karnagya,
a komáromi Selye
János Gimnázium
óraadója;
Komáromban él,
posta@sjg.sk

„Felemás beszéd felemás lélek jele.”
(Kodály Zoltán)

Elkezdődött a gyermekek iskolába való beiratása, s csakhamar itt lesz az óvodába való beiratás ideje is. Éppen ezért hadd ajánlom mind a szülők és nagyszülők, mind pedig a pedagógus kollégák figyelmébe Kodály Zoltánnak – számomra minden idők legjelesebb magyar nevelőjének – néhány örökérvényű „tanítását”.

Kodály Zoltán írja: „A nemzetnevelés már az óvodában kezdődik (...). Az óvoda nemzetnevelő hivatása: a tudatalatti magyarság alapköveit lerakni. (...) Az alapkövek közül három emelkedik ki: a beszéd, az ének, a mozdulat. (...) A zene és testmozgás szerves kapcsolata: énekes játék a szabad ég alatt, ősidők óta a gyermek életének legfőbb öröme (...). Aki nem játszott a gyermekkorában e játékokat, annyival is kevésbé magyar. Egy csomó jellegzetesen magyar testmozgás, szólás-, hanglejtésforma, dallam: kimaradt lelki életnek építőanyagából.”

Továbbá: én abban is Kodály Zoltánnak hiszek, hogy a gyermeket „nem volna szabad anyanyelvén kívül más nyelv-

re tanítani, mielőtt azt tudatosan nem bírja, tehát tízéves kora előtt. A többnyelvű gyermek végül egyiket sem tudja igazán.” Nekünk, kisebbségben élőknek nem kell túl messzire mennünk ahhoz, hogy Kodály igazáról meggyőződjünk. A „közegnek, amelyben élünk, az anyanyelven történő művelődés háttérbe szorulásának, sajnos, már lépten nyomon érezhető a hatása: egyre fogyatékosabb anyanyelvtudásunk, mi több: ezáltal nemzeti tudatunk is. Ennek az önpusztításnak legfőbb gerjesztői azok a szülők, akik a hazugságtól – miszerint: ha gyermekét a többség nyelvén oktató-nevelő intézménybe járattja, „az majd jobban érvényesül” – félrevezetve gyermekük-től megtagadják a magyar iskolát. Jómagam azok közül való vagyok, akik a hontalanság éveiben lettünk kisiskolások. Tőlünk nem a szüleink, hanem a korszak „gyalázatos politikája” tagadta meg (egy időre) az anyanyelvünkön való tanulás lehetőségét, ránk zúdítva a „semmit sem értek” rémületét, a „bizonytalanság” érzését, az álmatlan éjszakákat. Ennek okán bátorodom így fogalmazni: Minden szülőnek tudatosítania kell: a gyermeket idegen nevelési vagy tanítási nyelvű intézménybe kényszeríteni, megtagadni tőle a mindenkinek kijáró alapvető emberi jogokat: a természetes fejlődés, az anyanyelven való tanulás és művelődés jogát: ma is kifejezetten bűn! Mindezek ellenére számomra is természetes, hogy a „kisebbségi” – már csak önbecsülése miatt is – tanulja és majd felnőtt korára fokozatosan sajátítsa el a többség nyelvét. De! Azt is tudatosítani kellene már, hogy gyermekeink sikeres életútját eddig sem, az Európai Unióba lépésünk óta pedig végképp nem a szlovák nyelv ilyen vagy olyan szinten való tudása, hanem – mint az Comenius óta köztudott – csakis az anyanyelven elsajátítható naprakész alapos tudás határozza meg. Tehát: az idegen nyelveknek (minden belemagyarázás ellenére) – ideértve a szlovákot is – elsajátíttatása (nem az óvoda, hanem) az iskola feladata!

Hadd idézem újfent Kodály tanár úr tanítását: „Az idegen nyelvekről nem mondhatunk le. Sőt arra kell törekednünk, hogy legalább egyet minden művelt magyar tökéletesen tudjon. De használjuk fel idegen nyelvtudásunkat arra, hogy vele magyar nyelvtudásunk nyerjen, ne veszítsen. (...) Mielőtt (...) arra törekszünk, hogy az angolt angolosan, a németet németesen beszéljük: próbáljuk meg a magyart magyarosan, minden idegen melléki nélkül beszélni.

Ha nyelvünk harangszavát repedt fazékká engedjük zülleszteni, ne csodálkozzunk, ha senki sem hallgat ránk, és elmerülünk a népek tengerében.”